

Братко М.,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології
та психолого-педагогічних наук,
Факультет педагогічної освіти,
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
Бульвар І.Шамо, 18/2, 02094 Київ,
m.bratko@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0001-7162-2841

Маляр С.,

доктор філософії з економіки,
ПВНЗ «Інститут екології, економіки і права»,
проректор з науково-педагогічної роботи
та правових питань;
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова»,
старший науковий співробітник; адвокат,
Київ, (044) 200-55-68,
st.malyar@gmail.com

ORCID iD 0000-0003-3136-853X

Шкурат Р.,

аспірант, Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка,
Київ, тел.: (044) 295-59-35,
r.shkurat.asp@kubg.edu.ua

ORCID iD 0009-0001-5297-2552

ВИЩА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В УМОВАХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Анотація. Стаття присвячена осмисленню ролі вищої освіти як чинника особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця в умовах цивілізаційних змін, глобальної невизначеності, цифрової трансформації. Автори розглядають заклад вищої освіти не лише як інституцію підготовки кадрів, а як людиноцентричну систему, у якій освітній процес спрямований на розвиток цілісної, автономної й етично відповідальної особистості. Визначено, що особистісно-професійний розвиток здобувача освіти передбачає взаємодію його когнітивного, емоційного та ціннісного вимірів, у межах яких особистість поступово інтегрує знання, досвід і власні смисли в цілісну систему професійної самосвідомості. Обґрунтовано, що ефективний особистісно-професійний розвиток забезпечується освітнім середовищем закладу вищої освіти, яке є цілісною системою взаємопов'язаних умов, ресурсів та взаємодій, що забезпечує не лише підготовку фахівця, а й формування його ціннісної позиції, професійної самосвідомості й життєвої стійкості в умовах сучасних цивілізаційних викликів, реалізуючи поліструктурну освітню (у єдності освітньо-професійної, освітньо-соціалізаційної, освітньо-культурної) та особистісно-розвивальну функції. Зроблено висновки, що людиноцентрична модель вищої освіти поєднує індивідуальні освітні траєкторії, академічну свободу, наставництво, ментальне благополуччя й етичне використання цифрових технологій як засобів підтримки саморегульованого навчання та стійкості. Результати дослідження доводять, що вища освіта є стратегічним ресурсом формування відповідальних і креативних фахівців, здатних діяти в умовах швидких цивілізаційних змін, сприяти соціальній згуртованості та сталому розвитку суспільства.

Ключові слова: вища освіта; людиноцентризм; особистісно-професійний розвиток, освітнє середовище закладу вищої освіти.

Постановка проблеми. Процеси світової глобалізації суттєво змінюють соціальні взаємодії, змінюються ролі та значення соціальних інститутів, зростає взаємозалежність економік країн світу, взаємодія різних культур, змінюються цінності, норми поведінки. Нині глобальна економіка стикається з численними викликами. Насамперед, сучасний світ характеризується значною політичною турбулентністю. Він переживає кризу демократії, що проявляється у зростанні політичного радикалізму та недовірі до традиційних інститутів влади (Freedom House, 2024). Геополітична нестабільність (повномасштабна війна росії проти України, конфлікти в інших регіонах — зокрема на Близькому Сході та в Індो-Тихоокеанському регіоні) посилює ризики для міжнародної торгівлі та економічної взаємодії. Також поглиблюється інфляційний тиск; проявляється макроекономічна нестабільність; зростає економічна поляризація, як між так званими глобальними Північчю і Півднем, так і всередині самих країн; екологічний чинник набуває критичного характеру та впливає на аграрний сектор, водні ресурси, інфраструктуру, ціни на продукти харчування. Серед чинників, які формують нові орієнтири для соціального розвитку, особливе місце посідають демографічні зміни. За прогнозами ООН, до 2050 року чисельність населення світу сягне 9,7 мільярда осіб, що супроводжуватиметься не лише зростанням загального навантаження на системи охорони здоров'я, освіти та ринку праці, а й суттєвим географічним зміщенням економічної активності у бік нових регіональних центрів (United Nations, 2022). Окрему увагу дослідників привертає трансформація ринку праці, спричинена впровадженням цифрових технологій, автоматизацією виробничих процесів і поширенням штучного інтелекту. Зміна структури зайнятості, поява нових професій, знецінення традиційних навичок формують потребу у переосмисленні змісту професійної підготовки та розвитку механізмів безперервного навчання (World Economic Forum, 2023). Архітектура ринку праці змінилася та продовжує модифікуватися, і, відповідно, зростає потреба у швидкій адаптації до нових умов (Akkermans, Richardson, Kraimer, 2020). Саме тому освіта все активніше розглядається як не лише інструмент соціалізації, а й стратегічний ресурс стійкості суспільства в умовах невизначеності. У такій ситуації система вищої освіти постає перед завданням не лише забезпечення фахової підготовки для змінного ринку праці (van der Baan, Nuis, Beausaert, Gijselaers & Gast, 2024), а й адаптації до потреб мобільного,

мультикультурного, демографічно різноманітного соціуму. Отже, у контексті глобалізації, автоматизації та цифровізації вища освіта набуває статусу системного чинника особистісно-професійного розвитку, коли підготовка майбутнього фахівця розглядається як цілісна модель, що інтегрує технічну компетентність, емоційну зрілість та етичну відповідальність; саме така триадична інтеграція дозволяє відповідати складності сучасних професійних середовищ і запобігати редукції професіоналізму до суто інструментальних умінь (Bera, Singh, 2025).

На цьому тлі особливого значення набуває український контекст, у якому глобальні процеси переплітаються з досвідом глибокої національної травми, спричиненої повномасштабною війною. Українське суспільство функціонує в умовах багатовимірної невизначеності, що водночас стосується безпекової, соціальної, економічної та освітньої сфер. Війна не лише ускладнила доступ до освітніх послуг, а й поставила під сумнів звичні орієнтири професійного становлення, зміст освітніх траєкторій, саму природу взаємодії між учасниками освітнього процесу. Заклади вищої освіти в цих умовах перетворилися на осередки стійкості, підтримки та переосмислення сенсів. Вони стали не лише місцем навчання, а й простором соціальної згуртованості, емоційної безпеки, солідарності й співучасті (Братко, Маляр, Сіменик, 2025). Через волонтерську діяльність, психологічні хаби, гнучка модернізація освітніх програм і нові формати академічної взаємодії університети почали виконувати функцію платформ для відновлення зв'язку між індивідом і суспільством (ЮНЕСКО, 2022). У цьому контексті вища освіта в Україні постає не просто як система підготовки фахівців, а як середовище трансформації особистості, здатної діяти в умовах кризи, не втрачати ціннісних орієнтирів і бути суб'єктом змін. Формування професійної ідентичності відбувається не в умовах стабільності, а в поліфункціональному середовищі ризику, де моральна стійкість, етичне мислення та емоційна зрілість стають не менш важливими за професійні знання.

Таким чином, досвід України по-своєму актуалізує необхідність глибшого переосмислення ролі вищої освіти у сучасному світі — як інституції, що покликана не лише реагувати на зміни, а й формувати людей, здатних ці зміни переживати, осмислювати й скеровувати у конструктивному напрямі. Адже, саме в закладі вищої освіти (далі — ЗВО) закладаються основи становлення професіонала, які надалі забез-

печують його успішну професійну самореалізацію. Для сучасного ЗВО орієнтирами діяльності постає завдання створення освітнього середовища, яке сприятиме ефективному професійному становленню особистості, що полягає в інтеграції професійної спрямованості, компетентності й соціально значущих якостей у поєднанні з готовністю до безперервного особистісного та професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження у сфері вищої освіти засвідчують посилення її ролі як простору особистісно-професійного становлення майбутнього фахівця, особливо в умовах глобальних і локальних трансформацій (Братко, 2017; Габовда, Товканець, 2017; van der Baan et al., 2024). У міжнародному дискурсі домінують підходи, що ґрунтуються на концепціях трансформаційного навчання, безперервної освіти (lifelong learning), мікрокваліфікацій (micro-credentials), дуальної освіти, інтеграції штучного інтелекту в освітній процес, які стимулюють самостійність, критичне мислення та адаптивність здобувачів освіти (McClain, 2024; Kukulska-Hulme et al., 2024; Mexhuaní, 2025). Набувають актуальності також підходи, що акцентують на формуванні професійної ідентичності особистості та ролі викладачів як ключових агентів змін в університетському середовищі (Єрко, Тимошук, 2017; Zhang et al., 2025). У сучасних дослідженнях підкреслюється, що якість вищої освіти безпосередньо зумовлюється ефективністю кадрової політики закладу та рівнем професійного благополуччя академічного персоналу, адже добір, підготовка, розвиток і підтримка викладачів створюють умови для формування продуктивного освітнього середовища й забезпечують особистісно-професійне зростання здобувачів освіти (Mather, Bam, 2025).

В українському науковому дискурсі закономірно посилюється увага до проблем функціонування вищої освіти в умовах війни, невизначеності та цифрової трансформації, що розглядаються як чинники підтримки стійкості, соціального згуртування й особистісного самоствердження (ІВО НАПН України, 2025). Війна стала потужним каталізатором модернізаційних змін у вищій освіті України, спричинивши прискорену цифрову трансформацію, розвиток гнучких і цифрових компетентностей та утвердження людиноцентричної моделі, зорієнтованої на особистісно-професійне зростання здобувачів освіти (Андрощук, Александрук, Малюга 2025). Система вищої освіти переживає глибоку трансформацію, пов'язану з необхід-

ністю подолання інфраструктурних, кадрових і фінансових ризиків, формуванням цифрової культури, зміцненням університетської автономії та створенням стійкої освітньої моделі, здатної забезпечувати розвиток особистості й професійне становлення в умовах воєнного та післявоєнного відновлення держави (Житар, 2025).

Отже, аналітичний огляд засвідчує, що вища освіта виступає ключовим чинником особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця, здатного діяти в умовах постійних трансформацій і невизначеності. Її розвиток ґрунтується на поєднанні інноваційних освітніх технологій, цифрової трансформації, безперервного професійного зростання викладачів і здобувачів, утвердженні людиноцентричної моделі навчання та підвищенні якості освітнього середовища. Людиноцентрована модель вищої освіти передбачає визнання особистості здобувача головною цінністю освітнього процесу, орієнтацію на розвиток його потенціалу, автономії та відповідальності за власне навчання. Вона поєднує академічну свободу, підтримку й партнерство між викладачем і студентом як основу професійного зростання та громадянської зрілості. Отже, вища освіта дедалі більше постає не лише як система підготовки фахівців, а як простір саморозвитку, соціальної відповідальності та стійкості, що визначає здатність суспільства до оновлення і прогресу.

Метою статті є виявлення та теоретичне осмислення сутності вищої освіти як людиноцентричної системи, що забезпечує особистісно-професійний розвиток здобувачів освіти в умовах невизначеності, цифровізації та соціокультурних змін.

Методологічну основу дослідження становлять системний, компетентнісний і людиноцентричний підходи, які забезпечують цілісне осмислення вищої освіти як простору особистісно-професійного розвитку в умовах цивілізаційних змін. Для поглиблення розуміння досліджуваного феномену додатково використано положення аксіологічного та соціокультурного підходів, що дозволяють розглядати освіту як ціннісну й соціальну систему, здатну забезпечувати стійкість і гуманістичну спрямованість суспільства. У процесі роботи застосовано **методи** аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та контент-аналізу сучасних наукових публікацій і стратегічних документів, що дало змогу виокремити ключові тенденції розвитку вищої освіти в контексті цифровізації, війни та глобальної невизначеності. Узагальнення

результатів здійснювалося з використанням індуктивного й дедуктивного методів, а перспективи розвитку вищої освіти визначено на основі прогностичного підходу.

Виклад основного матеріалу. У сучасних дослідженнях вища освіта розглядається як ключовий чинник формування професійної ідентичності здобувачів освіти, що охоплює не лише набуття знань і навичок, а й розвиток внутрішніх настанов, самоусвідомлення, здатності до рефлексії та дії в межах професійних цінностей. Формування професійної ідентичності є процесуальним і реляційним за своєю природою (Tomlinson, Jackson, 2021): воно включає професійну соціалізацію через участь у спільнотах практики (Lave, Wenger, 1991), розвиток самоавторства (Baxter Magolda, 1998) і накопичення соціального та культурного капіталу (Clarke, 2017; Peeters et al., 2019). Самоавторство (self-authorship) за теорією самоавторства (Self-Authorship Theory) — це здатність людини формувати власні переконання, ідентичність і стосунки, спираючись на внутрішні цінності, а не зовнішні очікування (Baxter Magolda, 1998; 2001; 2008). Особистісно-професійний розвиток здобувача освіти передбачає взаємодію його когнітивного, емоційного та ціннісного вимірів, у межах яких особистість поступово інтегрує знання, досвід і власні смисли в цілісну систему професійної самосвідомості. Заклад вищої освіти, таким чином, постає не лише як інституція формування компетентностей, а як простір становлення професійного “Я”, де навчання набуває характеру самопізнання та внутрішнього розвитку. Здобувачі, які мають доступ до досвіду професійної взаємодії, практик, наставництва та кар’єрної підтримки, формують більш цілісне уявлення про себе як майбутніх фахівців і здатні діяти проактивно у змінному соціально-економічному середовищі. Саме взаємодія таких чинників дає змогу студентам не лише адаптуватися до нових структур ринку праці, а й конструювати власну професійну суб’єктність, що набуває особливого значення в умовах цивілізаційних викликів і невизначеності. Отже, вища освіта постає як середовище розвитку особистісно-професійного потенціалу, у межах якого формуються основи стійкості, автономії та ціннісної зрілості майбутнього фахівця, що має стратегічне значення для його сталого професійного зростання.

Особистісно-професійний розвиток здобувача освіти неможливо розглядати поза контекстом середовища, у якому цей розвиток відбувається. Саме освітнє середовище закладу

вищої освіти виступає тим простором взаємодій, де інтегруються знання, цінності, досвід і соціальні практики, що формують цілісну професійну ідентичність майбутнього фахівця. Розглянемо докладніше сутність і потенціал освітнього середовища як умови особистісно-професійного становлення у вищій освіті.

Освітнє середовище закладу вищої освіти є ключовим чинником становлення особистості майбутнього фахівця, оскільки воно створює простір для поєднання професійного навчання, саморозвитку та соціальної взаємодії. У наукових дослідженнях освітнє середовище трактується як багатовимірне явище, що поєднує матеріальні, соціальні, психологічні та культурні складники, які забезпечують умови для гармонійного розвитку особистості (Ярошинська, 2021). За своїм змістом воно виступає не лише контекстом освітнього процесу, а й активним середовищем взаємодії суб’єктів, у якому формується цілісність особистісного й професійного розвитку. В англomовній науковій традиції поняття *learning environment* або *educational environment* розглядається як багатовимірна динамічна система, що поєднує простір, технології, соціальні взаємодії та культурні контексти, у яких відбувається формування знань, цінностей і компетентностей здобувачів освіти. Як зазначають Kirschner і Vilsteren (1997), ефективне освітнє середовище забезпечує розвиток академічної та професійної компетентності через інтеграцію когнітивних, діяльнісних і комунікативних складників. На думку Lizzio, Simons і Wilson (2002), саме сприйняття студентами навчального середовища впливає на їхню мотивацію, успішність і саморефлексію. Подібну позицію поділяють Niemstra (1991) та Herrington і Herrington (2006), які трактують освітнє середовище як автентичний простір взаємодії, у якому навчання спирається на реальні професійні контексти та партнерські стосунки між викладачами і студентами. Warger (2009) наголошує, що сучасне університетське середовище формується на перетині простору, технологій і культури, де відбувається розвиток умінь співпраці, критичного мислення та відповідального використання цифрових ресурсів. У цьому сенсі освітнє середовище постає як еко-система взаємопов’язаних умов і можливостей, що забезпечує гармонійний баланс між академічною автономією, інноваційністю й соціальною взаємодією. Саме така модель середовища створює оптимальні умови для становлення професійної компетентності, самостійності мислення та особистісної зрілості здобувачів

освіти, що узгоджується із сучасними концепціями розвитку людини у вищій школі.

Узагальнення наукових підходів дозволяє визначити освітнє середовище закладу вищої освіти як багатосуб'єктне та багатопредметне системне утворення, що має об'єктивні можливості цілеспрямовано впливати на особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця. Таке середовище включає комплекс умов, можливостей і ресурсів — матеріальних, організаційних, технологічних, комунікативних, особистісних і репутаційних, — які забезпечують професійне навчання, загальнокультурний розвиток, соціалізацію та самореалізацію здобувачів освіти. Його характерними ознаками є цілісність, варіативність, діалогічність, адаптивність, функціональність і здатність до саморозвитку, що забезпечує сталість і відкритість освітнього процесу (Братко, 2017).

Змістовий аналіз наукових підходів дає підстави виокремити два основні напрями дослідження феномена освітнього середовища: соціально-психологічний, який підкреслює, що освітнє середовище є умовою конструювання людиною смислів у процесі взаємодії з оточенням; соціально-педагогічний, який визначає його як багатомірне соціально-педагогічне явище, що ситуативно впливає на формування ціннісних орієнтацій, моделей поведінки й способів професійної взаємодії. У такому контексті освітнє середовище закладу вищої освіти виконує поліструктурну освітню функцію у єдності освітньо-професійної, освітньо-соціалізаційної, освітньо-культурної та особистісно-розвивальної (Братко, 2017).

Воно створює передумови для розвитку професійної ідентичності, рефлексивного мислення, автономії, а також здатності до саморегуляції й співпраці. Важливо, що середовище не є статичним утворенням — воно постійно змінюється під впливом активності суб'єктів освітнього процесу, які одночасно виступають і його творцями, і його результатом. Саме взаємодія викладачів, студентів і адміністрації формує культуру університетського середовища, де поєднуються академічна свобода, етична відповідальність і партнерська комунікація. Таке середовище сприяє розвитку суб'єктності, коли здобувач освіти не лише опановує знання, а й усвідомлює себе активним учасником професійного спільного простору. У цьому розумінні освітнє середовище виступає базовою умовою особистісно-професійного розвитку, адже забезпечує гармонізацію когнітивних, емоційно-ціннісних і поведінкових складників становлення майбутнього фахівця. Воно сприяє

не лише набуттю компетентностей, а й розвитку моральної зрілості, соціальної активності та готовності до життєвого самовизначення — якостей, без яких професіоналізм втрачає гуманістичний зміст.

Таким чином, освітнє середовище закладу вищої освіти можна розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних умов, ресурсів та взаємодій, що забезпечує не лише підготовку фахівця, а й формування його ціннісної позиції, професійної самосвідомості й життєвої стійкості в умовах сучасних цивілізаційних викликів.

З огляду на викладене, освітнє середовище закладу вищої освіти постає не просто як фон або контекст навчального процесу, а як активний простір розвитку здобувача освіти — тому наступним логічним кроком є звернення до людиноцентричної моделі вищої освіти, яка ставить у центр процесу не лише набуття компетентностей, але й розвиток цілісної особистості.

Сучасна вища освіта дедалі виразніше орієнтується на людиноцентричну парадигму, у якій ключовою цінністю стає не знання саме по собі, а розвиток людини як особистості, здатної до самопізнання, саморегуляції, співпраці та відповідальної дії. Така орієнтація зумовлена змінами соціокультурного контексту, де невідомість, швидка цифровізація й глобальна взаємозалежність висувають нові вимоги до зрілості, етичності та гнучкості фахівця. Людиноцентрична модель вищої освіти передбачає створення освітнього середовища, у центрі якого — індивідуальна траєкторія розвитку здобувача, його мотивація, потреби, життєвий досвід і здатність до рефлексії (Breen, Glasner, 2005; Rust, 2007). Вона поєднує партнерські відносини викладач–студент, академічну свободу й відповідальність, формуючи внутрішню автономію та етичну суб'єктність (Savin-Baden, 2025). Вона сприяє не лише розвитку компетентностей, а й формуванню ціннісних орієнтирів, внутрішньої автономії та здатності до морального вибору (Kusurkar et al., 2013), підсилює саморегульоване навчання і сприяє сформованості зрілої професійної ідентичності (Kleimola, Hirsto, Ruokamo, 2025).

В умовах цифрової трансформації людиноцентризм набуває нових змістових вимірів: освітній процес переходить у гібридні формати, а технології стають не самоціллю, а інструментом підтримки пізнавальної активності, креативності й емоційного благополуччя здобувачів (Lee, McLoughlin, 2010). Як показують сучасні дослідження, саме поєднання технологічних

і гуманістичних складників створює ефект синергії, у якому університет перетворюється на спільноту розвитку — середовище, де освіта, наука, культура й соціальна взаємодія формують цілісну людину (Astin, 2011; Kuh, 2008).

Таким чином, людиноцентрична модель вищої освіти інтегрує інтелектуальний, моральний і емоційний потенціал особистості, забезпечуючи їй здатність до постійного самовдосконалення, соціальної відповідальності й професійної самореалізації. Саме у такому контексті вища освіта постає не лише як засіб підготовки фахівця, а як стратегічний механізм розвитку людського капіталу, культури довіри й гуманістичних цінностей у суспільстві.

Висновки. Результати проведеного дослідження підтвердили, що вища освіта виступає системним і водночас людиноцентричним чинником особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця в умовах цивілізаційних змін. У сучасному глобалізованому й цифровізованому світі університет стає не лише інституцією підготовки кадрів, а простором становлення цілісної особистості, спроможною до рефлексії, морального вибору, відповідального прийняття рішень і самореалізації в умовах невизначеності. Професійна ідентичність і суб'єктність здобувачів освіти формуються в активній взаємодії когнітивних, емоційних і ціннісних компонентів, що реалізуються в освітньому середовищі ЗВО. Це середовище, як показано в дослідженні, має поліструктурний характер і забезпечує єдність освітньо-

професійної, освітньо-соціалізаційної, освітньо-культурної та особистісно-розвивальної функцій. Саме взаємодія учасників освітнього процесу — здобувачів освіти, викладачів, адміністрації — створює умови для розвитку академічної свободи, довіри, партнерства й стійкої мотивації до навчання та професійного зростання.

Узагальнення міжнародних і вітчизняних наукових підходів засвідчує, що людиноцентрична модель вищої освіти поєднує гуманістичні, компетентнісні й технологічні засади, сприяючи формуванню професійної компетентності, критичного мислення, етичної зрілості та психологічної стійкості здобувачів освіти. Вона спрямована на розвиток інтелектуального, морального й емоційного потенціалу особистості, інтеграцію знань і цінностей у цілісну систему професійного «Я». Вища освіта є не лише соціальним інститутом передавання знань, а стратегічним ресурсом сталого розвитку суспільства, який формує активних, відповідальних і творчих професіоналів, здатних до саморозвитку та перетворення світу відповідно до гуманістичних цінностей.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну перевірку ефективності людиноцентричної моделі вищої освіти в умовах сучасних цивілізаційних змін, розроблення індикаторів і методик оцінювання особистісно-професійного розвитку студентів у людиноцентричних освітніх системах.

ДЖЕРЕЛА

1. Андрощук А. Г., Александрук І. В., Малюга О. С. Вища освіта України в умовах війни: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Education via Distance Learning and Other Pedagogical Challenges*. 2025. Вип. 11. DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2022.4.01>
2. Братко М.В. *Управління професійною підготовкою фахівців в освітньому середовищі університетського коледжу: теорія і практика*: монографія. Кам'янець-Подільський: «Аксіома», 2017. 424 с.
3. Братко М., Маляр С., Сіменик Є. Лідерство як стратегія управління в освіті в умовах кризи та війни: стилі, ролі, ефективні моделі. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. Т. 8, № 48. С. 1816–1828. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-1816-1828](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1816-1828)
4. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь / В.Г. Кремень, В.І. Луговий, П.Ю. Саух, І.І. Драч, О.М. Слюсаренко, Ю.А. Скиба, О.В. Жабенко, С.А. Калашнікова, Ж.В. Таланова, О.М. Петроє, О.Ю. Оржель, І.Ю. Ретейло, М.В. Набок; за заг. ред. В.Г. Кременя. — Київ: Педагогічна думка, 2023. 172 с. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>
5. Габовда А. М., Товканець Г. В. Освітньо-виховне середовище університету як чинник формування професійної культури майбутнього фахівця. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 2. С. 75–78.
6. Єрко А. І., Тимошук А. В. Особистісно-професійне становлення фахівців в умовах вищого навчального закладу. *Молодий вчений*. 2017. № 12.1. С. 64–67/
7. Житар М. Трансформація вищої освіти в період війни та післявоєнного відновлення: ризики, виклики та стратегічні орієнтири. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. Т. 1, № 15. С. 450–461. DOI: <http://doi.org/10.32750/2025-0140>

8. Інститут вищої освіти НАПН України. *Синергія трансформації вищої освіти в умовах кризового суспільства: аналітичний звіт*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. 102 с.
9. Ярошинська О.О. *Проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: монографія*. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. 456 с.
10. Akkermans J., Richardson J., Kraimer M. L. The Covid-19 crisis as a career shock: Implications for careers and vocational behavior. *Journal of Vocational Behavior*. 2020. Vol. 119. Article 103434. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103434>
11. Astin A. W. *Assessment for Excellence: The Philosophy and Practice of Assessment and Evaluation in Higher Education*. 2nd ed. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2012.
12. Baxter Magolda M. B. Developing self-authorship in young adult life. *Journal of College Student Development*. 1998. Vol. 39, No. 2. P. 143–156.
13. Baxter Magolda M. B. *Making Their Own Way: Narratives for Transforming Higher Education to Promote Self-Development*. Sterling, VA: Stylus, 2001.
14. Baxter Magolda M. B. The evolution of self-authorship. In: Khine M. S. (ed.). *Knowing, Knowledge and Beliefs*. Dordrecht: Springer, 2008. P. 45–64. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6596-5_3.
15. Bera A., Singh C. Towards a holistic model of professional development: Integration of technical, emotional, and ethical skills. *Bharati International Journal of Multidisciplinary Research & Development (BIJMRD)*. 2025. Vol. 3, Issue 8. DOI: <https://doi.org/10.70798/Bijmrd/03080001>
16. Brown, S., Glasner A. (eds.). *Assessment Matters in Higher Education: Choosing and Using Diverse Approaches*. Maidenhead: Open University Press, 2003.
17. Savin-Baden M. *Digital and postdigital learning for changing universities*. London: Routledge, 2023.
18. Clarke M. Rethinking graduate employability: The role of capital, individual attributes and context. *Studies in Higher Education*. 2017. Vol. 43, No. 11. P. 1923–1937. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2017.1294152>.
19. Freedom House. *Freedom in the World 2024: The Mounting Costs of China's Repression*. Washington, DC: Freedom House, 2024. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2024>.
20. Herrington A., Herrington J. *Authentic Learning Environments in Higher Education*. Hershey, PA: Information Science Publishing (IGI Global), 2006.
21. Hiemstra R. Aspects of effective learning environments. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 1991. No. 50. P. 5–12. DOI: <https://doi.org/10.1002/ace.36719915003>.
22. Kirschner P., van Vilteren P. The design of a study environment for acquiring academic and professional competence. *Studies in Higher Education*. 1997. Vol. 22, No. 2. P. 151–172. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079712331381023>.
23. Kuh G. D. *High-Impact Educational Practices: What They Are, Who Has Access to Them, and Why They Matter*. Washington, DC: Association of American Colleges and Universities, 2008.
24. Kukulska-Hulme A., Wise A. F., Coughlan T., Biswas G., Bossu C., Burriss S. K., Charitonos K., Crossley S. A., Enyedy N., Ferguson R., FitzGerald E., Gaved M., Herodotou C., Hundley M., McTamane C., Molvig O., Pendergrass E., Ramey L., Sargent J., Scanlon E., Smith B. E., Whitelock D. *Innovating Pedagogy 2024: Open University Innovation Report 12*. Milton Keynes: The Open University, 2024.
25. Kusurkar R. A., Croiset G., ten Cate O. T. J. Twelve tips to stimulate intrinsic motivation in students through autonomy-supportive classroom teaching derived from self-determination theory. *Medical Teacher*. 2013. Vol. 35, No. 12. P. 978–982. <https://doi.org/10.3109/0142159X.2011.599896>
26. Lave J., Wenger E. *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
27. Lizzio A., Wilson K., Simons R. University students' perceptions of the learning environment and academic outcomes: Implications for theory and practice. *Studies in Higher Education*. 2002. Vol. 27, No. 1. P. 27–52. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075070120099359>.
28. Mather M. F., Bam N. E. Factors influencing academic staff satisfaction and retention in higher education: A literature review. *European Journal of Education*. 2025. Vol. 60, No. 1. Article e70025. DOI: <https://doi.org/10.1111/ejed.70025>.
29. McClain E. Transformative learning and agency in complex systems. *New Directions for Adult and Continuing Education*. 2024. Vol. 184. P. 15–28. DOI: <https://doi.org/10.1002/ace.20540>.
30. McLoughlin C., Lee M. J. W. Personalised and self-regulated learning in the Web 2.0 era: International exemplars of innovative pedagogy. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2010. Vol. 26, No. 1. P. 32–50. DOI: <https://doi.org/10.14742/ajet.1100>.
31. Mexhuani B. Adopting digital tools in higher education: Opportunities, challenges and theoretical insights. *European Journal of Education*. 2025. Vol. 60, No. 1. Article e12819. DOI: <https://doi.org/10.1111/ejed.12819>.
32. Nabi G., Walmsley A., Mir M., Osman S. The impact of mentoring in higher education on student career development: A systematic review and research agenda. *Studies in Higher Education*. 2025. Vol. 50, No. 4. P. 739–755. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2023.2291179>.

33. Peeters E., Nelissen J., Forrier A., Verbruggen M., De Cuyper N. Employability capital: A conceptual framework tested through expert analysis. *Journal of Career Development*. 2019. Vol. 46, No. 2. P. 79–93. DOI: <https://doi.org/10.1177/0894845317731865>.
34. Ranczakowska A., Kuznetsova-Bogdanovitch T. Immersive education and professional adaptation in creative industries. *European Journal of Cultural Management and Policy*. 2024. Vol. 14, No. 1. P. 66–75. URL: <https://www.frontierspartnerships.org/articles/10.3389/ejcmp.2024.13171>.
35. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. Paris: UNESCO, 2022. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381560>.
36. Rust C. (eds.). *Improving Student Learning: Diversity and Inclusivity*. Oxford: Oxford Centre for Staff and Learning Development, 2005.
37. Shavkat A., Kural A., Gayratdin O. Organizational system of personnel policy aimed at improving the quality of education in higher education institutions. *Advanced Methods of Ensuring the Quality of Education: Problems and Solutions*. 2025. Vol. 2, No. 4. P. 98–102.
38. World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2023*. Geneva: World Economic Forum, 2023. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023>.
39. Tomlinson M., Jackson D. Professional identity formation in contemporary higher education students. *Studies in Higher Education*. 2021. Vol. 46, No. 4. P. 885–900. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1659763>.
40. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. New York: United Nations, 2022. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf.
41. van der Baan N., Nuis W., Beusaert S., Gijssels W., Gast I. Developing employability competences through career coaching in higher education: Supporting students' learning process. *Studies in Higher Education*. 2024. Vol. 49, No. 12. P. 2455–2474. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2307976>.
42. Warger T. *Learning Environments: Where Space, Technology, and Culture Converge*. EDUCAUSE Learning Initiative, Paper 1, 2009.
43. Zhang J., Huang Y., Wu F., Kan W., Zhu X. Scaling up online professional development through institution-initiated blended learning programs in higher education. *The Internet and Higher Education*. 2025. Vol. 65. Article 100988. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2024.100988>.

REFERENCES

1. Androshchuk, A. H., Aleksandruk, I. V., & Maliuha, O. S. (2025). *Vyshcha osvita Ukrainy v umovakh viiny: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku* (Higher education in Ukraine under wartime conditions: current challenges and prospects for development). *Education via Distance Learning and Other Pedagogical Challenges*, 11 [in Ukrainian].
2. Bratko, M. V. (2017). *Upravlinnia profesiinoiu pidhotovkoiu fakhivtsiv v osvitnomu seredovyschi universytetskoho koledzhu: teoriia i praktyka* (Management of professional training of specialists in the educational environment of the university college: theory and practice): monohrafiia. Kamianets-Podilskyi: Aksioma. 424 p. [in Ukrainian].
3. Bratko, M., Maliar, S., & Simenyk, Ye. (2025). *Liderstvo iak stratehiia upravlinnia v osviti v umovakh kryzy ta viiny: styli, roli, efektyvni modeli* (Leadership as a management strategy in education under conditions of crisis and war: styles, roles, effective models). *Naukovi Innovatsii ta Peredovi Tekhnologii*, 8 (48), 1816–1828. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8\(48\)-1816-1828](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-8(48)-1816-1828) [in Ukrainian].
4. Kremen, V. H., Luhovyi, V. I., Saukh, P. Yu., Drach, I. I., Slyusarenko, O. M., Skyba, Yu. A., Zhabenko, O. V., Kalashnikova, S. A., Talanova, Zh. V., Petroye, O. M., Orzhel, O. Yu., Reheilo, I. Yu., & Nabok, M. V. (2023). *Vyshcha osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu ta pislivoiennoho vidnovlennia: vyklyky i vidpovidi: naukovo-analitychna dopovid* [Higher education in Ukraine under martial law and post-war recovery: challenges and responses: scientific-analytical report]. V. H. Kremen (Ed.). Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023> [in Ukrainian].
5. Habovda, A. M., & Tovkanets, H. V. (2017). *Osvitno-vykhovne seredovyshe universytetu iak chynnnyk formuvannia profesiinoi kultury maibutnoho fakhivtsia* (Educational environment of the university as a factor in forming the professional culture of the future specialist). *Naukovyi Visnyk Mukachivskoho Derzhavnogo Universytetu. Serii: Pedahohika ta Psykholohiia*, 2, 75–78. [in Ukrainian].
6. Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. (2025). *Synerhiia transformatsii vyshchoi osvity v umovakh kryzovoho suspilstva: Analitychnyi zvit* [Synergy of higher education transformation in the conditions of a crisis society: Analytical report]. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. [in Ukrainian].
7. Yerko, A. I., & Tymoshchuk, A. V. (2017). *Osobystisno-profesiine stanovlennia fakhivtsiv v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu* (Personal and professional development of specialists in the conditions of a higher education institution). *Molodyi Vchenyi*, 12 (1), 64–67. [in Ukrainian].

8. Zhytar, M. (2025). *Transformatsiia vyshchoi osvity v period viiny ta pislivoiennoho vidnovlennia: ryzyky, vyklyky ta stratehichni oriientyry* (Transformation of higher education during the war and post-war recovery: risks, challenges and strategic guidelines). *Yevropeiskyi Naukovyi Zhurnal Ekonomichnykh ta Finansovykh*, 1 (15), 450–461. [in Ukrainian].
9. Yaroshynska, O. O. (2014). *Proektuvannia osvitnoho seredovyscha profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly* [Design of the educational environment for professional training of future primary school teachers]: monohrafiia. Uman: FOP Zhovtyi O. O. 456 p. [in Ukrainian].
10. Akkermans, J., Richardson, J., & Kraimer, M. L. (2020). The Covid-19 crisis as a career shock: Implications for careers and vocational behavior. *Journal of vocational behavior*, 119, 103434. [in English].
11. Astin, A. W. (2012). *Assessment for excellence: The philosophy and practice of assessment and evaluation in higher education* (2nd ed.). Lanham, MD: Rowman & Littlefield [in English].
12. Baxter Magolda, M. B. (1998). Developing self-authorship in young adult life. *Journal of College Student Development*, 39(2), 143–156. [in English].
13. Baxter Magolda, M. B. (2001). *Making their own way: Narratives for transforming higher education to promote self-development*. Sterling, VA: Stylus. [in English].
14. Baxter Magolda, M. B. (2008). The evolution of self-authorship. In M. S. Khine (Ed.), *Knowing, knowledge and beliefs* (pp. 45–64). Dordrecht: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6596-5_3 [in English].
15. Bera, A. & Singh, Dr. C., (2025) "Towards A Holistic Model of Professional Development: Integration of Technical, Emotional, and Ethical Skills", *Bharati International Journal of Multidisciplinary Research & Development (BIJMRD)*, Vol-3, Issue-08, August-2025. [in English].
16. Brown, S., & Glasner, A. (Eds.). (2003). *Assessment matters in higher education: Choosing and using diverse approaches*. Maidenhead: Open University Press. [in English].
17. Savin-Baden, M. (2023). *Digital and postdigital learning for changing universities*. Routledge. [in English].
18. Clarke M. Rethinking graduate employability: The role of capital, individual attributes and context // *Studies in Higher Education*. 2017. Vol. 43, No. 11. P. 1923–1937. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075079.2017.1294152> [in English].
19. Freedom House. (2024). *Freedom in the world 2024: The mounting costs of China's repression*. Washington, DC: Freedom House. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2024> [in English].
20. Herrington, A., & Herrington, J. (2006). *Authentic learning environments in higher education*. Hershey, PA: Information Science Publishing (IGI Global). [in English].
21. Hiemstra, R. (1991). Aspects of effective learning environments. *New Directions for Adult and Continuing Education*, (50), 5–12. <https://doi.org/10.1002/ace.36719915003> [in English].
22. Kirschner, P., & van Vilder, P. (1997). The design of a study environment for acquiring academic and professional competence. *Studies in Higher Education*, 22(2), 151–172. <https://doi.org/10.1080/030750797.12331381023> [in English].
23. Kuh, G. D. (2008). *High-impact educational practices: What they are, who has access to them, and why they matter*. Washington, DC: Association of American Colleges and Universities. [in English].
24. Kukulska-Hulme, A., Wise, A.F., Coughlan, T., Biswas, G., Bossu, C., Burriss, S.K., Charitonos, K., Crossley, S.A., Enyedy, N., Ferguson, R., FitzGerald, E., Gaved, M., Herodotou, C., Hundley, M., McTamney, C., Molvig, O., Pendergrass, E., Ramey, L., Sargent, J., Scanlon, E., Smith, B.E., & Whitelock, D. (2024). *Innovating Pedagogy 2024: Open University Innovation Report 12*. Milton Keynes: The Open University. [in English].
25. Kusurkar, R. A., Croiset, G., & ten Cate, O. T. J. (2013). Twelve tips to stimulate intrinsic motivation in students through autonomy-supportive classroom teaching derived from self-determination theory. *Medical Teacher*, 35(12), 978–982. [in English].
26. Lave J., Wenger E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
27. Lizzio, A., Wilson, K., & Simons, R. (2002). University students' perceptions of the learning environment and academic outcomes: Implications for theory and practice. *Studies in Higher Education*, 27(1), 27–52. <https://doi.org/10.1080/03075070120099359> [in English].
28. Mather, M. F., & Bam, N. E. (2025). Factors influencing academic staff satisfaction and retention in higher education: A literature review. *European Journal of Education*, 60(1), e70025. <https://doi.org/10.1111/ejed.70025> [in English].
29. McClain, E. (2024). Transformative learning and agency in complex systems. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 184, 15–28. <https://doi.org/10.1002/ace.20540> [in English].
30. McLoughlin, C., & Lee, M. J. W. (2010). Personalised and self-regulated learning in the Web 2.0 era: International exemplars of innovative pedagogy. *Australasian Journal of Educational Technology*, 26(1), 32–50. <https://doi.org/10.14742/ajet.1100> [in English].
31. Mexhuani, B. (2025). Adopting digital tools in higher education: Opportunities, challenges and theoretical insights. *European Journal of Education*, 60(1), e12819. <https://doi.org/10.1111/ejed.12819> [in English].

32. Nabi, G., Walmsley, A., Mir, M., & Osman, S. (2025). The impact of mentoring in higher education on student career development: A systematic review and research agenda. *Studies in Higher Education*, 50(4), 739–755. <https://doi.org/10.1080/03075079.2023.2291179> [in English].
33. Peeters, E., Nelissen, J., Forrier, A., Verbruggen, M., & De Cuyper, N. (2019). Employability capital: A conceptual framework tested through expert analysis. *Journal of Career Development*, 46(2), 79–93. <https://doi.org/10.1177/0894845317731865> [in English].
34. Ranczakowska, A., & Kuznetsova-Bogdanovitch, T. (2024). Immersive education and professional adaptation in creative industries. *European Journal of Cultural Management and Policy*, 14(1), 66–75. <https://www.frontierspartnerships.org/articles/10.3389/ejcmp.2024.13171> [in English].
35. UNESCO. (2022). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381560> [in English].
36. Rust, C. (Eds.). (2005). *Improving student learning: Diversity and inclusivity*. Oxford: Oxford Centre for Staff and Learning Development. [in English].
37. Shavkat, A., Kural, A., & Gayratdin, O. (2025). Organizational system of personnel policy aimed at improving the quality of education in higher education institutions. *Advanced Methods of Ensuring the Quality of Education: Problems and Solutions*, 2(4), 98–102. [in English].
38. World Economic Forum. (2023). *The future of jobs report 2023*. Geneva: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023> [in English].
39. Tomlinson, M., & Jackson, D. (2021). Professional identity formation in contemporary higher education students. *Studies in Higher Education*, 46(4), 885–900. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1659763> [in English].
40. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2022). *World population prospects 2022: Summary of results*. New York: United Nations. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf [in English].
41. van der Baan, N., Nuis, W., Beausaert, S., Gijssels, W., & Gast, I. (2024). Developing employability competences through career coaching in higher education: Supporting students' learning process. *Studies in Higher Education*, 49(12), 2455–2474. <https://doi.org/10.1080/03075079.2024.2307976> [in English].
42. Warger, T. (2009). *Learning environments: Where space, technology, and culture converge*. EDUCAUSE Learning Initiative, Paper 1. [in English].
43. Zhang, J., Huang, Y., Wu, F., Kan, W., & Zhu, X. (2025). Scaling up online professional development through institution-initiated blended learning programs in higher education. *The Internet and Higher Education*, 65, 100988. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2024.100988> [in English].

Bratko M., Malyar S., Shkurat R.

HIGHER EDUCATION AS A FACTOR IN THE PERSONAL AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A FUTURE SPECIALIST IN THE CONTEXT OF CIVILIZATIONAL CHANGES

Abstract. The article is devoted to understanding the role of higher education as a factor in the personal and professional development of future specialists under the conditions of civilizational changes, global uncertainty, and digital transformation. The authors view the higher education institution not only as an organization for professional training but also as a human-centered system in which the educational process is aimed at developing a holistic, autonomous, and ethically responsible personality. It is determined that the personal and professional development of students involves the interaction of their cognitive, emotional, and value dimensions, within which the individual gradually integrates knowledge, experience, and personal meanings into a holistic system of professional self-awareness. It is substantiated that effective personal and professional development is ensured by the educational environment of the higher education institution, which functions as an integrated system of interrelated conditions, resources, and interactions that provides not only professional training but also the formation of value positions, professional self-awareness, and life resilience in the context of modern civilizational challenges, implementing a polystructural educational function (in the unity of educational-professional, educational-socializing, and educational-cultural) and a personally developmental one. It is concluded that the human-centered model of higher education combines individual learning trajectories, academic freedom, mentoring, mental well-being, and the ethical use of digital technologies as means of supporting self-regulated learning and resilience. The research results prove that higher education is a strategic resource for shaping responsible and creative professionals capable of acting under conditions of rapid civilizational change, promoting social cohesion, and contributing to the sustainable development of society.

Keywords: higher education; human centrism; personal and professional development, educational environment of a higher education institution.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2025

Прийнято до друку 27.09.2025